

Regeringens proposition

1975/76:198

om ändring i byggnadsstadgan (1959:612);

beslutad den 25 mars 1976.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga det förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

INGVAR CARLSSON

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att bostäder avsedda för annat än fritidsändamål skall utformas så att de blir tillgängliga för och kan nyttjas av personer med handikapp. Förslaget innebär en komplettering av gällande bestämmelser i byggnadsstadgan om handikappanpassad utformning av offentliga lokaler och arbetslokaler. I propositionen föreslås vidare att den skälighetsprövning som nuvarande bestämmelser möjliggör avskaffas.

Flerfamiljshus i två våningar samt en- och tvåfamiljshus får enligt förslaget liksom hittills uppföras utan hiss.

Byggnadsnämnd föreslås kunna medge undantag från kravet på tillgänglighet till flerfamiljshus i högst två våningar samt en- och tvåfamiljshus, om det är påkallat med hänsyn till terrängförhållandena.

Enligt förslaget skall byggnadsnämnden även beträffande arbetslokaler kunna medge undantag, om så påkallas med hänsyn till arten av den verksamhet, för vilken lokalen är avsedd.

För att säkerställa att de föreslagna ändringarna kan tillämpas vid ombyggnadsåtgärder föreslås vidare att byggnadsstadgans bestämmelser rörande ombyggnad kompletteras.

De föreslagna ändringarna är avsedda att träda i kraft den 1 juli 1977. Enligt förslaget får dock viss typ av bostadsbyggnad i tre våningar uppföras utan hiss, om byggnadslov för byggnaden söks före den 1 januari 1981.

Förslag till Lag om ändring i byggnadsstadgan (1959:612)

Härigenom föreskrives i fråga om byggnadsstadgan (1959:612)¹
dels att 46 § andra stycket 12 skall upphöra att gälla,
dels att 42 a och 48 a §§ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

42 a §

De utrymmen i byggnad till vilka allmänheten äger tillträde eller som utgöra arbetslokal skola i skälig omfattning utformas så att de bliva tillgängliga för och kunna nyttjas av personer vilkas rörelseförmåga eller orienteringsförmåga är nedsatt till följd av ålder, invaliditet eller sjukdom.

Bostäder för annat ändamål än fritidsändamål och de utrymmen i byggnad till vilka allmänheten äger tillträde eller som utgöra arbetslokal skola utformas så att de bliva tillgängliga för och kunna nyttjas av personer vilkas rörelseförmåga eller orienteringsförmåga är nedsatt till följd av ålder, handikapp eller sjukdom.

Bostadsbyggnad i två våningar och bostadsbyggnad med högst två bostadslägenheter får uppföras utan hiss eller motsvarande anordning.

Byggnadsnämnden kan medgiva undantag från kravet på tillgänglighet till bostadsbyggnad i högst två våningar och bostadsbyggnad med högst två bostadslägenheter, där så påkallas med hänsyn till terrängförhållandena.

Byggnadsnämnden kan i fråga om arbetslokal medgiva undantag från de i första stycket angivna kraven, där så påkallas med hänsyn till arten av den verksamhet för vilken lokalen är avsedd.

48 a §²

Vid sådan ändring av byggnad, som enligt 75 § b)–f) är att hänföra till nybyggnad, skola bestämmelserna i 38 § första stycket, 40 och 42–48 §§ tillämpas endast beträffan-

Vid sådan ändring av byggnad, som enligt 75 § b)–f) är att hänföra till nybyggnad, skola bestämmelserna i 38 § första stycket, 40 och 42–48 §§ tillämpas endast beträffan-

¹ Stadgan omtryckt 1972:776.

Senaste lydelse av
46 § 1975:817.

² Senaste lydelse 1975:817.

Nuvarande lydelse

de de delar av byggnaden som beröras av ändringen och endast i den omfattning som erfordras för att dessa delar av byggnaden skola uppfylla skäligen anspråk på säkerhet, god värmehushållning, god hygien och trevnad.

I byggnadens övriga delar skola sådana brister som avse hållfasthet, brandsäkerhet eller sanitära förhållanden och som innebära så avsevärda olägenheter att de icke skäligen kunna godtagas undanröjas.

Föreslagen lydelse

de de delar av byggnaden som beröras av ändringen och endast i den omfattning som erfordras för att dessa delar av byggnaden skola uppfylla skäligen anspråk på säkerhet, *handikappanpassning*, god värmehushållning, god hygien och trevnad.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1977. Bostadsbyggnad i tre våningar, som innehåller högst sex bostadslägenheter per trapphus utöver dem som är belägna på entréplanet, får dock uppföras utan hiss, om byggnadslov för byggnaden sökes före den 1 januari 1981.

BOSTADSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1976-03-25

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden Sträng, Andersson, Johansson, Holmqvist, Aspling, Lundkvist, Geijer, Bengtsson, Norling, Lidbom, Carlsson, Feldt, Sigurdson, Gustafsson, Zachrisson, Leijon, Hjelm-Wallén, Peterson

Föredragande: statsrådet Carlsson

Proposition om ändring i byggnadsstadgan (1959:612)

1 Inledning

Byggnadsstadgan (1959:612, omtryckt 1972:776, ändrad senast 1975:817, 819, BS) innehåller bestämmelser om bl. a. hur byggnad skall utformas. Bestämmelserna syftar till att tillgodose en från t. ex. estetiska, hygieniska och brandtekniska synpunkter ändamålsenlig utformning av byggnaderna. I BS ställs bl. a. krav på att bostäder skall anordnas och inredas så att de bereder möjlighet till trevnad och god hygien. 42 a § BS innehåller föreskrift om utformning av offentliga lokaler och arbetslokaler i syfte att göra sådana lokaler tillgängliga för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga.

Närmare föreskrifter om bl. a. utförande av byggnader meddelas av statens planverk, som också utfärdar de ytterligare råd och anvisningar som behövs för tillämpningen av BS. Föreskrift, som är av icke oväsentlig ekonomisk betydelse eller av annan orsak är av större vikt, skall för att bli gällande fastställas av regeringen (76 § 1 mom. tredje stycket BS).

Planverket har, efter samråd med bostadsstyrelsen, i skrivelse till bostadsdepartementet hemställt dels att tillämpningsområdet för 42 a § BS utvidgas till att avse bostäder, dels att den i paragrafen intagna föreskriften om skälighetsprövning utgår. I samråd med bostadsstyrelsen har planverket utarbetat föreskrifter för tillämpningen av 42 a § beträffande bostäder. Planverket har anhållit att regeringen fastställer föreskrifterna.

Efter remiss har yttranden avgetts av arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), arbetarskyddsstyrelsen, byggnadsstyrelsen, skolöverstyrelsen, socialstyrelsen, konsumentverket, riksrevisionsverket (RRV), statens råd för byggnadsforskning, statens institut för byggnadsforskning, statens handikappråd, statens järnvägar (SJ), postverket, luftfartsverket, handikapputredningen, länsstyrelserna och länsbostadsnämnderna i Stockholms, Västmanlands, Örebro, Malmöhus och Västerbottens län, Svenska kommunförbundet, Svenska byggnadsentreprenörföreningen (SBEF), Svenska byggnadsarbetareförbundet, Sveriges allmännyttiga bostadsföretag (SABO), Svenska riksbyggen, Hyresgästernas sparkasse- och byggnadsföreningars riksförbund (HSB), Sveriges fastighetsägareförbund, Sveriges villaägareförbund, Hyresgästernas riksförbund, Sjukvårdens och socialvårdens planerings- och rationaliseringsinstitut (SPRI), Sveriges industriförbund, Byggstandardiseringen, Sveriges trähusfabrikers riksförbund (STR), Folkets husföreningarnas riksorganisation, Sveriges köpmannaförbund, Landsorganisationen (LO), Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Handikappförbundens centralkommitté (HCK), De handikappades riksförbund (DHR), Handikappinstitutet, Riksförbundet för hjärt- och lungsjuka, Riksförbundet mot reumatism, Riksföreningen för trafik- och polioskadade, Anti-handikapp, MS-förbundet, Tekniska högskolan i Lund, Svenska arkitekters riksförbund (SAR), Svenska inredningsarkitekters riksförbund samt Stockholms, Göteborgs, Örebro, Malmö, Västerås och Umeå kommuner.

Länsstyrelsen i Örebro län har bifogat yttrande från länsläkarorganisationen i länet. Länsstyrelsen i Malmöhus län har till sitt yttrande fogat yttrande från Malmöhus länshandikappråd. Örebro kommun har bifogat yttrande från Stiftelsen Hyresbostäder i Örebro.

2 Gällande rätt

Genom ändring i BS år 1966 (SFS 1966:175) infördes en ny bestämmelse, 42 a §, av innehåll att de utrymmen i byggnad, till vilka allmänheten äger tillträde, i skäligen omfattning skall utformas så att de blir tillgängliga för och kan nyttjas av personer vilkas rörelseförmåga är nedsatt till följd av ålder, invaliditet eller sjukdom. Planverket utfärdade därefter såväl föreskrifter som anvisningar för tillämpningen av 42 a §. Vissa av föreskrifterna fastställdes av Kungl. Maj:t år 1969.

Tillämpningsområdet för 42 a § utsträcktes år 1971 (SFS 1971:378) till att omfatta även utrymmen i byggnad som utgör arbetslokal. Bestämmelsen gjordes också tillämplig på personer vilkas orienteringsförmåga är nedsatt till följd av ålder, invaliditet eller sjukdom. Ändringen i 42 a § föranledde planverket att utfärda vissa tillägg till gällande föreskrifter och anvisningar till BS. Planverkets bestämmelser kallades "Handikappbyggnormer" och är nu inarbetade i verkets publikation, Svensk byggnorm (SBN 1975).

3 Förslaget

Planverket anför följande synpunkter i sin skrivelse till regeringen. I samband med att gällande anvisningar och praxis vid granskning för statliga bostadslån (God bostad) år 1975 sammanfördes med bestämmelserna i Svensk Byggnorm (SBN) aktualiserades också vissa utvidgningar av innehållet i föreskrifterna i SBN. Det bedömdes som särskilt angeläget att dels föra in bestämmelser i SBN som tillgodosåg de ökade krav på tillgänglighet som bostadsstyrelsen hade framfört i ett år 1973 lämnat förslag till nya anvisningar för statliga bostadslån, dels utvidga tillämpningsområdet för 42 a § BS till att omfatta även bostäder. Planverket har därför i samarbete med bostadsstyrelsen utarbetat ett förslag till tillämpningsföreskrifter till nämnda paragraf. Verket har tidigare aktualiserat frågan om en ändring av 42 a § så att även bostäder omfattas av paragrafen. Lagstiftning har dock fått anstå i avvaktan på att erforderliga tillämpningsföreskrifter i SBN har utarbetats. Ett av de viktigaste motiven för att skälighetsprövningen togs in i 42 a § var osäkerhet om konsekvenserna av paragrafens tillämpning. Planverket anser att verkets förslag till föreskrifter skapar förutsättningar för att dels utvidga tillämpningsområdet för paragrafen till att avse även bostäder, dels slopa det särskilda stadgandet om skälighetsprövning.

I förslaget till tillämpningsföreskrifter har planverket och bostadsstyrelsen bl. a. tagit med en föreskrift om hiss, som innebär att bostadshus med fler än två våningar skall förses med hiss som rymmer rullstol. Som skäl att begränsa kravet på hiss till bostadshus med fler än två våningar anför myndigheterna, att det måste anses angeläget att kunna medge uppförande av hus i högst två våningar utan hiss, dels av miljöskäl och behovet av att bo med markkontakt, dels också av integrationsskäl då hustypen möjliggör blandning av bostäder med olika upplåtelseformer. Eftersom krav på hiss är den mest genomgripande åtgärden för att åstadkomma tillgänglighet bedömer verken det rimligt att bostadshus i tre våningar med ett mindre antal lägenheter per trapphus skall få uppföras utan hiss t. o. m. år 1980. Enligt verken kan för ombyggnader särskilda undantagsregler behöva tillämpas.

Planverket och bostadsstyrelsen konstaterar att förslaget till tillämpningsföreskrifter innebär att vissa utförningar av lägenheter och hus, som kan förekomma i dag, inte blir tillåtna. Möjligheterna att välja andra lösningar är emellertid så stora att de nya tillgänglighetskraven enligt verkens uppfattning inte behöver medföra några kostnadsökningar.

Beträffande konsekvenserna av det föreslagna kravet på hiss anför planverket och bostadsstyrelsen följande synpunkter. Övervägande antalet nybyggda fyrvåningshus har hiss. Även loftgångshus och punkthus i tre våningar förses vanligtvis med hiss. Dessa hustyper utgör emellertid en mycket liten andel av flerfamiljshusproduktionen, som f. n. domineras av bostadshus

i två och fem eller fler våningar. Som en följd av kravet på hiss kommer det i första hand att byggas än färre fyrvåningshus samt loftgångshus och punkthus i tre våningar. Lamellhus i tre våningar har länge varit vanligt i nyproduktionen men är nu på tillbakagång. I den aktuella projekteringen förekommer denna hustyp enligt bostadsproducenterna nästan bara vid kompletteringar av äldre trevåningsbebyggelse och då av miljöhänsyn. Ett krav på hiss i denna hustyp kommer att ytterligare minska byggandet av dessa hus. I viss utsträckning kommer, då det finns särskilda skäl, lamellhus i tre våningar naturligtvis att förekomma även i framtiden. Kravet på hiss medför då en merkostnad per lägenhet om 7 000–10 000 kr.

4 Remissyttrandena

Planverkets förslag har fått ett i huvudsak positivt mottagande vid remissbehandlingen. De positiva omdömena gäller främst förslaget att utvidga tillämpningsområdet för 42 a § BS till att omfatta även bostäder. Förslaget att avskaffa den möjlighet till skälighetsprövning som kan ske enligt nämnda bestämmelse har också tillstyrkts av flera remissinstanser. Ett antal remissinstanser framhåller att planverkets förslag inte bör genomföras förrän dess kostnadskonsekvenser har utretts ytterligare. En del remissinstanser föreslår ytterligare ändringar av 42 a §.

Några principiella invändningar mot förslaget syfte att underlätta för handikappade att bo och vistas i bostäder har inte framförts vid remissbehandlingen. Från flera håll har understrukits att ett genomförande av förslaget skulle göra det möjligt att tillgodose ett väsentligt jämlikhetskrav, nämligen rätten för alla kategorier av boende att ha tillgång till ändamålsenliga bostäder. *Svenska kommunförbundet* framhåller således att målsättningen för samhällets insatser är att göra det möjligt för alla att ta del av samhällsgemenskapen och kunna leva ett så normalt liv som möjligt. Genom olika åtgärder under de senaste åren har de handikappades situation successivt förbättrats. Som ett led i dessa strävanden bör därför enligt förbundet 42 a § BS ändras på förslaget sätt. *Socialstyrelsen*, *AMS*, *konsumentverket*, *statens institut för byggnadsforskning*, *SPRI* och *LO* uttalar i huvudsak samma synpunkter och tillstyrker ändringsförslaget utan reservationer. De organisationer som företräder de handikappade betonar de fördelar som förslaget medför. *HCK* framhåller att den föreslagna ändringen av lagtexten uppfyller *HCK:s* önskemål. *HCK* vill därför understryka angelägenheten av att ändringen kommer till stånd. Enligt *DHR* kommer förslaget att skapa större förutsättningar för handikappade att fritt välja sin bostad, vilket också ligger i linje med de bostadspolitiska målsättningarna. *Handikapputredningen* framhåller att integration är ett intresse för alla. Var och en skall kunna umgås hemma med vem han vill, även med rullstolsberoende och andra handikappade. Nästan alla familjer har – eller får – anhöriga eller vänner som är handikappade, t. ex. på grund av åldersförändringar. Utredningen

påpekar att antalet personer, som är äldre än 67 år, är drygt en miljon och ökar betydligt snabbare än befolkningen i övrigt. Bland dessa personer är många rörelsehindrade eller handikappade på annat sätt. Om bostäderna byggs så att de blir tillgängliga för alla får de äldre större möjligheter att bo kvar i sina invanda miljöer. Många yngre blir tillfälligt rörelsehindrade efter skador i trafiken, i arbetet och på fritiden. Det är viktigt att också de kan använda sina bostäder.

I några remissvar åberopas civilutskottets utlåtande år 1974 att kraven på att vidga handikappanpassningen får löpande prövas och prioriteras efter angelägenhetsgrad. *RRV* anser att planverket i sitt förslag inte har belyst hur pass angeläget det är att generellt handikappanpassa nyproducerade bostäder i förhållande till andra åtgärder för att förbättra de handikappades situation. *SAF* förordar att de mest angelägna åtgärderna kommer till stånd inom rimlig tid. Till dessa åtgärder hör enligt *SAF* de individuella hjälpmedlen, den specialutformade bostaden och färdtjänst för de svårast rörelsehindrade. Därefter torde komma de allmänna kommunikationsmedlen, offentliga inrättningar samt vissa arbetsplatser och affärer. *SAF* anser att först därefter torde med tanke på nyttan för de handikappade komma andra lokaler såsom samtliga affärer, bostäder och arbetsplatser.

I ett antal remissyttranden uttalas osäkerhet om vilka kostnadskonsekvenser som förslaget kan komma att medföra. *SBEF* anser att de föreslagna bestämmelserna medför betydande fördyringar i bostadsproduktionen, främst på grund av kraven på ökad bostadsyta. Produktionskostnaden för bostäder kan enligt *SBEF* beräknas öka med minst 250 milj. kr. per år. Dessa kostnadsstegringar kommer i en situation då boendekostnaderna av många redan anses höga. Igångsättningen inom bostadsbyggandet kan försvåras. *SBEF*, som dock inte vill avstyrka förslaget på sådana grunder, hemställer att statsmakterna noga prövar förslaget med hänsyn till dess konsekvenser för boendekostnaderna. *RRV* anser att underlag saknas för att bedöma kostnader och effekter av förslaget. *Sveriges villaägarförbund* avstyrker förslaget med hänsyn till att de ekonomiska konsekvenserna inte kan anses tillräckligt belysta. *Sveriges industriförbund* ifrågasätter om inte de handikappade är mer betjänta av att en bråkdel av de merkostnader som förslaget förväntas medföra satsas på åtgärder som de handikappade kan ha mera dagligt utbyte av, exempelvis förbättrad standard på handikapplägenheter. Enligt förbundet framstår det från samhällsekonomisk effektivitetssynpunkt angeläget att göra en sådan avvägning. Så länge detta inte har gjorts och innan en kostnadsberäkning av förslagen har presenterats bör enligt förbundet de föreslagna ändringarna inte genomföras. *Malmö och Umeå kommuner* anser att kostnadskonsekvenserna inte har belysts. *Västerås kommun* anser att en sammanvägning av krav och kostnader måste göras innan bestämmelser och tillämpningsföreskrifter fastställs. Liknande synpunkter framförs av *länsstyrelsen i Västerbottens län*. I ett gemensamt yttrande konstaterar *HSB*, *Svenska byggnadsarbetareförbundet* och *Svenska riksbyggen*

att hänsynen till de handikappades behov ofrånkomligt leder till ökade produktionskostnader för bostadsbyggandet. Dessa remissmyndigheter, *SABO*, *Svenska kommunförbundet*, *SBEF* och *STR* förutsätter att bostadsfinansieringsförordningen, om det remitterade förslaget genomförs, ändras så att kostnadsökningarna inräknas i låneunderlaget.

SPRI, *HCK*, *DHR* och *LO* framhåller förslagets kostnadsbesparande förtjänster genom att sårlosningar och vårdbehov kan minskas.

Delade meningar råder om planverkets förslag att avskaffa den skälighetsbedömning som nuvarande lydelse av 42 a § BS möjliggör. De remissmyndigheter som tillstyrker förslaget hänvisar i allmänhet till den dispensprövning som kan ske med stöd av andra bestämmelser i BS.

I fråga om förslaget att göra 42 a § generellt tillämplig beträffande bostäder har huvudsakligen följande synpunkter framförts.

Socialstyrelsen, *statens handikappråd*, *handikapputredningen*, *HCK*, *DHR*, *MS-förbundet* och *Riksförbundet för hjärt- och lungsjuka* hör till de remissinstanser som tillstyrker förslaget och som samtidigt betonar att dispensprövningen bör vara mycket restriktiv.

RRV har i och för sig inget att erinra mot att skälighetsprövningen i 42 a § utgår. Enligt *RRV* saknas emellertid underlag för att bedöma de kostnadsmissiga konsekvenserna av att så sker. Enligt *Sveriges fastighetsägareförbund* kan det inte vara rimligt att alla bostäder skall byggas eller saneras så att de blir tillgängliga för handikappade. Det skulle medföra kraftigt ökade byggnadskostnader i såväl nya som äldre lägenheter. Man måste även räkna med att de lägenheter, som nyproduceras eller byggs om med iakttagande av de särskilda kraven, kanske i mycket ringa omfattning eller inte alls kommer att nyttjas av rörelsehindrade personer. Om så blir fallet skulle de skärpta villkoren medföra ett oförsvarligt slöseri med såväl arbetskraft som investeringsmedel. Förbundet förordar därför att lägenheter i vissa lämpliga bostadsområden förbereds för personer med nedsatt rörelseförmåga. *STR* föreslår att en skälighetsprövning behålls för småhusproduktionen i åtminstone viss omfattning. De som köper s. k. styckehus har valt sina hus med hänsyn till egna preferenser och den tilltänkta tomtens beskaffenhet. Det kan exempelvis vara nödvändigt att bebygga vissa tomter med slutningshus. Liknande synpunkter framförs av *Sveriges villaägareförbund*. *Två ledamöter i kommunförbundets styrelse* anser att den obligatoriska detaljregleringen får helt orimliga konsekvenser i vissa fall och att kommunerna därför liksom tidigare bör ges rätt att i skäligen omfattning ta berättigad hänsyn till de handikappade vid sin byggplanering. *En ledamot i handikapputredningen* anser att den begränsning som ligger i stadgandets uttryck "i skäligen omfattning" mycket väl skulle kunna kvarstå, om bedömningen av vad som är skäligen skulle bli mer positiv till de handikappades intressen. Då formuleringen redan nu bedömts som olämplig efter att ha gällt i endast några få år föreslår ledamoten i utredningen att orden "i skäligen omfattning" ersätts med "så långt möjligt". Härigenom ges utrymme för de anpass-

ningsåtgärder som ligger inom – mestadels de ekonomiska – möjligheternas gräns. Länsstyrelsen och länsbostadsnämnden i Malmöhus län konstaterar att den föreslagna lydelsen av paragrafen innebär ett generellt krav på att alla bostäder skall vara tillgängliga för handikappade. Av de föreslagna tillämpningsföreskrifterna framgår emellertid att detta inte varit avsikten. Enligt dessa föreskrifter undantas nämligen tvåvåningshus från kravet på hiss. Länsstyrelsen och länsbostadsnämnden anser därför att den i paragrafen intagna hänvisningen till en skälighetsprövning bör bibehållas beträffande bostäder. Även *HSB*, *Svenska byggnadsarbetareförbundet*, *Svenska riksbyggen* och *SAR* anser att den föreslagna generella lydelsen av 42 a § inte står i överensstämmelse med förslaget om tillämpningsföreskrifter rörande hiss. Dessa instanser rekommenderar därför att paragrafens lydelse överarbetas ytterligare. *SBEF* föreslår att 42 a § kompletteras med en bestämmelse om dispens.

AMS, *handikapputredningen*, *HCK* och *DHR* framhåller att nuvarande skälighetsprövning av tillgänglighetskraven ger upphov till olika tolkningar och avvikelser som medför att avsedd tillgänglighet inte alltid uppnås. För att få till stånd den utveckling av bostäders och även arbetslokalers anpassning och tillgänglighet som eftersträvas bör enligt *AMS* kraven i 42 a § vara bindande och inte inskränkas genom hänvisning till skälighetsprövning. *AMS* anser att bindande krav i paragrafen är av särskild vikt när det gäller att få arbetslokaler utformade med hänsyn till arbetshandikappades behov. Arbetslokalers utformning och tillgänglighet kan vara avgörande för att den handikappade skall kunna beredas arbete.

I likhet med *AMS* har *arbetarskyddsstyrelsen* från allmän principiell synpunkt inget att erinra mot planverkets förslag såvitt det avser arbetslokaler. Enligt styrelsens mening torde emellertid avsaknaden av tillämpningsföreskrifter för dessa lokaler komma att ställa yrkesinspektionen inför svårigheter, då inspektionen enligt 56 § BS skall avge yttranden till byggnadsnämnd innan denna tar ställning till byggnadslovsansökan rörande arbetslokaler. Inspektionen behöver vid sin granskning i detalj känna till de krav som ställs i olika avseenden för att kunna anpassa sina bedömningar härtill. Det föreslagna kravet på arbetslokalers tillgänglighet synes styrelsen både rimligt och önskvärt när det gäller kontors-, affärs- och åtskilliga verkstadslokaler. Den föreslagna ändringen tillstyrks därför för sådana lokaler. Då det gäller personer med lättare handikapp bör även andra typer av arbetslokaler relativt lätt kunna ges en utformning som svarar mot deras behov. Det finns dock, särskilt inom tillverknings- och processindustrin, utrymmen som på grund av arbetets natur endast med svårighet eller inte alls kan anpassas till t. ex. allvarligt rörelsehindrade arbetstagare. Det finns också arbetsuppgifter som kräver rörlighet och som därför oberoende av arbetslokalens utformning inte kommer att kunna utföras av vissa grupper handikappade, t. ex. rullstolsbundna personer. För verksamheter som på grund av sin natur kan vara förenade med t. ex. viss risk för brand eller explosion

erfordras ofta att särskilda utrymningsmöjligheter i form av exempelvis föns-ter och höga brandtrappor anordnas. I sådana fall kan det också vara svårt att åstadkomma en tillfredsställande handikappanpassning. Styrelsen anser att en så generellt utformad bestämmelse som planverket har föreslagit inte kan tillämpas i fråga om alla arbetslokaler. Styrelsen är vidare kritisk mot att BS:s dispensmöjligheter skall kunna utnyttjas i bl. a. nu berörda fall, eftersom ett sådant förfarande torde komma att medföra påfrestningar på de myndigheter som skall handlägga dispensärenden. I stället bör i BS närmare anges för vilka typer av arbetslokaler krav på handikappanpassning skall gälla och för vilken grad av handikapp anpassning skall ske. *Luftfartsverket* uppger att vissa verksamheter på flygplatserna måste uppfylla högst ställda säkerhetskrav. Det torde därför vara otänkbart att för dessa verksamheter välja arbetstagare som är handikappade. Det synes verket olämpligt att 42 a § i dess föreslagna formulering innefattar en ovillkorlig skyldighet att anpassa arbetslokaler inte enbart för arbetsföra handikappade utan även för sådana som på grund av sina handikapp i praktiken inte kan utföra den verksamhet som bedrivs i lokalerna. Av detta skäl ifrågasätter verket om inte stadgandet om skälighetsprövning bör stå kvar när det gäller arbetslokaler. Alternativt föreslår verket att paragrafen förses med tillägget "i den mån sådan arbetskraft kan utföra de arbetsuppgifter varom sålunda är fråga". *Byggnadsstyrelsen*, *statens handikappråd* och *HCK* framhåller att det behövs tillämpningsföreskrifter som klargör i vilken omfattning arbetslokaler skall göras tillgängliga för personer med handikapp. *Sveriges industriförbund* påpekar att gällande lydelse av 42 a § har inneburit en avvägning mellan de problem som är förknippade med vissa arbetsplatsers utformning och de handikappades önskemål om att kunna besöka dessa eller eventuellt ta anställning vid dem. Reglerna innebär att företagens planering av arbetsplatser styrs så att tillgängligheten för de handikappade underlättas. Förbundet anser att mer preciserade regler beträffande arbetslokaler torde vara svåra att utforma och genomföra i praktiken, eftersom förhållandena och de tekniska förutsättningarna varierar så starkt vid olika arbetsplatser. Enligt förbundet torde därför de nuvarande bestämmelserna vara lämpligast för att tillgodose de handikappades berättigade önskemål om tillgänglighet till arbetslokaler. Förbundet menar dessutom att en ändring av reglerna så att ett krav på formellt dispensförfarande enligt 67 § BS införs skulle medföra ökade kostnader och försening av byggnadslovsgivningen. *S4F*, som anför liknande synpunkter, förordar att en utredning görs beträffande olika typer av verksamheter i syfte att åstadkomma en skälig avvägning mellan kostnaderna för företagen å ena sidan och nyttan för de handikappade å andra sidan.

Förslaget att skälighetsprövningen i 42 a § skall utgå i vad avser de utrymmen i byggnad till vilka allmänheten äger tillträde tillstyrks eller lämnas utan erinran av de remissinstanser som uttalar sig härom. *SJ*, som utgår från att skälighetsbedömningen kommer att ersättas av ett lämpligt utformat

dispensförfarande, anser emellertid att en skälighetsprövning är enklast att administrera.

I stort sett alla remissinstanser som har yttrat sig om planverkets förslag att undanta bostadshus i två våningar från kravet på hiss godtar förslaget eller lämnar det utan erinran. *HCK, DHR, MS-förbundet* och *Riksförbundet för hjärt- och lungsjuka* framhåller emellertid att hiss bör finnas i alla tvåvåningshus som uppförs.

Flera remissinstanser berör frågan i vad mån förslaget om ändring av 42 a § med tillhörande tillämpningsföreskrifter kommer att positivt eller negativt påverka utformningen av den yttre boendemiljön. Den fråga som i detta sammanhang diskuteras mest rör planverkets förslag att bostadshus med fler än två våningar skall förses med hiss. Tveksamma till förslaget med hänsyn till dess befarade negativa inverkan på befintlig stadsbild, särskilt i äldre stadsmiljöer, är länsstyrelserna och länsbostadsnämnderna i *Malmöhus* och *Örebro län*, som ifrågasätter om inte undantag från hisskravet i trevåningshus bör kunna medges. *Göteborgs kommun* vill gå längre och förordar att undantag från kravet bör göras beträffande samtliga bostadshus i tre våningar. *Länsstyrelsen i Stockholms län* och *Malmö kommun* framhåller att hisskravet för trevåningshus kan få mindre önskvärda konsekvenser i äldre stadsmiljöer. *HSB, Svenska byggnadsarbetareförbundet* och *Svenska rikshyggen* anser att de praktiska tillämpningsföreskrifterna rörande bostadens tillgänglighet inte får leda till att tillverkningen av vissa från andra synpunkter lämpliga typer av bostadshus upphör. *SBEF* framhåller risken av att konsumentens valfrihet begränsas. I småhusproduktion och när det gäller sanering kan enligt *SBEF* speciella plantekniska problem uppstå. *Länsstyrelsen i Västerbottens län* menar att tillämpningen av tillgänglighetskraven kommer att medföra en successiv förändring av stads- och tätortsmiljöerna med risk för en heterogen stadsbild. I centrala tätortsdelar kan detta komma att accentueras vid sanering. Enligt länsstyrelsen kan de markpolitiska och planmässiga följderna för kommunerna bli kännbara i en utsträckning som man sannolikt inte riktigt har gjort klart för sig. *Statens institut för byggnadsforskning* pekar på vissa effekter på byggandet som tillämpningen av de föreslagna bestämmelserna kan tänkas få. En tänkbar utveckling enligt institutet är att byggandet av bostäder i tvåvåningshus med entréer i markplanet ökar. Denna hustyp kan ge stora miljökvantiteter och kan ges skilda upplåtelseformer. Bestämmelserna kan även leda till att ett större antal flerfamiljshus av ekonomiska skäl byggs med fyra eller fler våningar. Antalet loftgångshus i tre våningar kan också öka liksom antalet punkthus. Enligt institutet kan skärpta bestämmelser om bostadsområdenas tillgänglighet för handikappade dessutom medföra att plan mark i ökad utsträckning används för bostadsbyggande.

Med bostadsproduktionens nuvarande inriktning föreligger enligt *Tekniska högskolan i Lund* risk för att tillgängligheten till nyproducerade bostadslägenheter blir högst begränsad. Högskolan framhåller att tvåplans enfamiljs-

hus och flerfamiljshus, vilka hustyper sannolikt kommer att utgöra en stor del av lägenhetstillskottet under den närmaste framtiden, inte kommer att erbjuda tillgänglighet annat än i entréplanet. Liknande synpunkter anför av *statens handikappråd*, som anser att man bör förhindra att det föreslagna hisskravet leder till att byggandet av tvåvåningshus ökar oproportionerligt. Enligt *RRV* är det sannolikt att kravet på hiss i trevåningshus endast i mindre omfattning kommer att förbättra tillgängligheten för handikappade i nyproducerade flerfamiljshus.

Frågan om handikappanpassning av bostäder vid ombyggnad tas upp av ett antal remissmyndigheter. I det av *HSB*, *Svenska byggnadsarbetareförbundet* och *Svenska rikshyggen* gemensamt avgivna yttrandet framhålls att en planmässig ombyggnad av det äldre fastighetsbeståndet torde bli nödvändig, om effekterna av de föreslagna ändringarna skall slå igenom på bostadsbeståndet i dess helhet inom rimlig tid. *Statens handikappråd*, *handikappinstitutet*, *SAR*, *Tekniska högskolan i Lund*, *HCK* och *DHR* anför liknande synpunkter. *Socialstyrelsen* och *handikapputredningen* anser att det är väsentligt att hela bostadsbeståndet får en så hög grad av tillgänglighet som möjligt. *Statens råd för byggnadsforskning* menar att det beträffande det befintliga beståndet av bostadshus saknas en detaljerad kunskap om vilka svårigheter handikappanpassningen kan stöta på. Byggnader från olika tidsepoker erbjuder olika slag av tekniska och arkitektoniska svårigheter. I de allra flesta fallen torde dock enligt rådet fullt acceptabla lösningar kunna utvecklas. *SABO* är principiellt positiv till att bostadshus i samband med ombyggnad skall göras tillgängliga på samma sätt som nybyggda hus. Vid överväganden om saneringsåtgärder kan ombyggnadsrestriktioner i vissa fall komma att medverka till att rivning och nybyggnad föredras framför ombyggnad. I sammanhanget bör emellertid enligt *SABO* erinras om den möjlighet till dispensgivning som *BS* innehåller. *Sveriges fastighetsägareförbund* framhåller att större krav än tidigare kommer att ställas på framtida ombyggnader av äldre lägenheter. Ombyggnader blir därmed mer kostnadskrävande, vilket sannolikt kommer att dämpa saneringstakten. Enligt *SBEF* kan betydande svårigheter för ombyggnadsverksamheten förutses. *Örebro kommun* anser att 48 a § *BS* bör kompletteras med ordet tillgänglighet.

Ytterligare ändringar av 42 a § *BS* föreslås av en del remissinstanser. *SABO* anser att paragrafen bör inledas på följande sätt: "Bostäder, arbetslokaler med tillhörande utrymmen samt de utrymmen i byggnad till vilken allmänheten äger tillträde . . .". *Länsstyrelsen i Örebro län* ifrågasätter om det inte av 42 a § bör framgå att kravet på handikappanpassning skall gälla för lägenheter större än ett rum och kök. *Länsläkarorganisationen i Örebro län* förordar att den inledande texten i 42 a § har följande lydelse: "Utrymmen i byggnad till vilka allmänheten äger tillträde eller som utgöra arbetslokal samt bostäder . . .". *Statens handikappråd* och *MS-förbundet* anser att uttrycket "invaliditet" i 42 a § bör ersättas med "handikapp".

Några remissinstanser berör frågan vid vilken tidpunkt de föreslagna änd-

ringarna bör träda i kraft. SABO anser att ett tidigt ikraftträdande av ändringarna kan komma att leda till att omprojektering i vissa fall behöver tillgripas. Det kan därför vara lämpligt att förena stadgeändringen med en passande övergångstid. En tidsåtgång från projekteringsstart till byggstart om fem år är inte ovanlig, varför en generell övergångstid skulle behöva utsträckas till omkring år 1980. SABO finner emellertid att det behov av övergångstid som av olika skäl otvivelaktigt föreligger hellre bör tillgodoses genom selektiva övergångstider. Med selektiva och differentierade övergångstider skulle det bli möjligt att undvika starkt försenade och kostnadsökande omprojekteringar vid exempelvis etapputbyggnader. STR anser att 42 a § med den utformning som paragrafen föreslås få bör träda i kraft först efter minst två år. Även Svenska kommunförbundet anser att en viss övergångstid erfordras. Länsstyrelsen i Stockholms län förutsätter att övergångsbestämmelserna utformas så att nu fastställda stadsplaner och pågående projekt kan fullföljas oberoende av de nya riktlinjerna. Enligt HCK och MS-förbundet bör övergångsbestämmelserna tidsmässigt begränsas till ett minimum. Om BS ändras i enlighet med förslaget bör enligt arbetarskyddsstyrelsen ändringen träda i kraft först sedan erforderliga tillämpningsföreskrifter för arbetslokaler har utarbetats.

Planverkets och bostadsstyrelsens förslag att bostadshus i tre våningar med ett visst mindre antal bostadslägenheter skall få uppföras fram till år 1981 utan att hiss behöver anordnas godtas av så gott som samtliga remissinstanser som yttrar sig härom. Länsstyrelsen i Västerbottens län anser emellertid att den föreslagna övergångstiden är för kort.

Tekniska högskolan i Lund framhåller att det finns en högst begränsad forskning rörande planering och byggande för tillgänglighet. Det saknas i hög grad samordning av och riktlinjer för det fortsatta forskningsarbetet. Om skärpta krav på tillgänglighet skall få genomslagskraft, måste de som medverkar i planering, projektering, produktion och granskning ha förbättrade insikter i frågorna. Ofta är det möjligt att tillgodose tillgänglighetskrav genom insiktsfull projektering utan att detta medför väsentligt ökade kostnader. Arkitekter borde i den grundläggande utbildningen tränas att på ett naturligt sätt inrymma dessa aspekter i projekteringsarbetet. Konsumentverket anser det mycket angeläget att information om ändringar och kompletteringar i BS och tillämpningsföreskrifter lämnas såväl till byggherrar och projektörer som till de konsumentkategorier som närmast berörs. Även handikapputredningen framför liknande synpunkter.

5 Föredraganden

Det var tidigare en allmän uppfattning att handikappades anpassning till samhällsmiljön kunde ske genom att bl. a. tekniska hjälpmedel ställdes till deras förfogande. Den uppfattningen har numera övergetts. Enighet råder

om att samhällsutvecklingen bör inriktas på att skapa en sådan miljö att medborgare med olika fysiska och psykiska förutsättningar kan fungera i samhället på likartade villkor.

Samhället gör fortlöpande insatser för att ge handikappade möjlighet att arbeta, studera, delta i olika aktiviteter m. m. Målet är att handikappade skall kunna integreras i samhället och inte utestängas från ett normalt liv.

Samhällets insatser för att förbättra handikappades bostadssituation har ökat, särskilt under de tio senaste åren. Genom att ställa villkor för statliga bostadslån kan det allmänna i viss utsträckning påverka utformning och utrustning av bostadslägenheter i en för handikappade positiv riktning. Bostadsanpassningsbidrag kan utgå för sådana åtgärder inom och i anslutning till bostadslägenhet, som behövs för att handikappade skall kunna utnyttja lägenheten på ändamålsenligt sätt. För handikappade kan lån av statsmedel utgå för förbättring och i vissa fall för uppförande av bostad.

Under senare år har flera nya bostadsområden utformats i syfte att göra alla bostäder såväl tillgängliga för rullstolsbundna som anpassbara för rörelsehindrades permanentboende. I bostadsproduktionen har i några fall införts exempelvis bredare dörrar och kommunikationsutrymmen.

Emellertid byggs fortfarande bostäder som inte kan nyttjas eller bebos av handikappade. Det är i synnerhet de rörelsehindrade som är i behov av särskilt utformade ytor och passager, tillgång till hiss samt individuellt avpassad teknisk hemutrustning. Den begränsade tillgången på bostäder som kan anpassas efter de behov som bl. a. dessa människor har försvårar valmöjligheterna för sådana handikappgrupper. Den kraftiga minskningen i nyproduktionen av flerfamiljshus medför att det årliga tillskottet av lägenheter med bl. a. tillgång till hiss har sjunkit.

Planverket har nu i skrivelse till regeringen hemställt att tillämpningsområdet för 42 a § BS utvidgas till att även omfatta bostäder. Verket har i samråd med bostadsstyrelsen utarbetat ett förslag till föreskrifter för tillämpningen av 42 a § med avseende på bostäder. Enligt verket är målsättningen med detta förslag att nyproducerade bostäder skall kunna besökas och tillfälligt bebos samt efter begränsad ombyggnad permanent bebos av personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga. Det ankommer på regeringen att pröva om dessa föreskrifter kan fastställas. Planverket har dessutom föreslagit att den skälighetsprövning som nuvarande lydelse av 42 a § möjliggör tas bort.

Jag vill erinra om att det under årens lopp i olika sammanhang har förts fram krav på att bostäder skall anpassas till rörelsehindrades behov. Redan då 42 a § infördes i BS föreslogs att den nya bestämmelsen borde omfatta även bostadslägenheter. Föredragande departementschefen ansåg emellertid att 42 a § inte borde omfatta bostadsutrymmen (prop. 1966:118 s. 6), eftersom det inte syntes realistiskt att söka utrusta alla lägenheter så att de motsvarade de rörelsehindrades behov. De svårast rörelsehindrades bostadsfråga borde enligt departementschefen lösas genom speciallägenheter. För de i mindre

grad rörelschindrade pekade departementschefen på de möjligheter som gavs att bl. a. individuellt anpassa utrustningen i vanliga lägenheter.

Med anledning av motion (1973:883) om obligatoriskt handikappvänlig byggnation anförde civilutskottet (CU 1973:19 s. 37) att möjligheterna att så långt som anses möjligt och lämpligt vidga kraven på handikappanpassning prövades löpande av bl. a. planverket. Enligt utskottets mening kunde någon riksdagens åtgärd då inte anses påkallad.

Riksdagen tog år 1974 på nytt ställning till ett par motioner i vilka det föreslogs att sådana föreskrifter skulle införas i BS som bättre tillgodosåg de handikappades behov. I en motion (1974:910) yrkades att orden "i skälig omfattning" i 42 a § BS skulle utgå samt att paragrafen även skulle omfatta bostäder. Vid riksdagsbehandlingen av det första yrkandet i motionen uttalade civilutskottet (CU 1974:10 s. 33 f) bl. a. att motionens huvudsyfte förmodligen var att lägga fast en högre ambitionsnivå i fråga om handikappanpassning inom det avsedda området. Utskottet förutsatte att överväganden gjordes om möjligheten och lämpligheten att i sådant syfte föra över råd och anvisningar till det område som läcks av bindande föreskrifter, från vilka avsteg fick ske endast efter dispensprövning. När dessa föreskrifter sammantaget hade nått sådan allmängiltighet att de kunde få generella uttryck i BS var det enligt utskottet naturligt att överväga även detta. Riksdagen beslöt att som sin mening ge Kungl. Maj:t till känna vad utskottet hade anfört.

Motionens krav att generellt anpassa bostäder för handikappade fick enligt utskottet löpande prövas och prioriteras efter angelägenhetsgrad, varvid övervägandena fick knytas inte endast till BS utan även till förutsättningarna för bostadsanpassningsbidrag och till det löpande arbetet inom byggstandardiseringen. Utskottet kunde därför inte tillstyrka ett föreslaget generellt uttalande i saken.

Vid remissbehandlingen av bygglagutredningens betänkande (SOU 1974:21) Markanvändning och byggande uttalade några instanser att kraven på tillgänglighet borde utökas till att omfatta även bostäder (SOU 1975:17 s. 106).

I en inom bostadsdepartementet upprättad promemoria (Ds B 1975:1) föreslogs vissa ändringar i BS, som syftade till att möjliggöra en överföring av gällande anvisningar (God bostad) och praxis vid granskning för statliga bostadslån till Svensk Byggnorm (SBN).

I några remissyttranden över promemorian framfördes krav på en ändring av 42 a § BS (prop. 1975:83 s. 23). Liknande krav har dessutom framförts av olika handikapporganisationer i skrivelser till bostadsdepartementet.

I propositionen 1975:83 framhöll jag att man borde sträva mot att göra bostäderna ändamålsenliga för olika kategorier av boende. Syftet att öka bostadens tillgänglighet för handikappade kunde emellertid enligt min mening inte nås enbart genom en ändring av 42 a §. Av väsentlig betydelse

var nämligen innehållet i de föreskrifter i SBN som behövdes för tillämpning av 42 a §, om denna paragraf fick en ändrad lydelse. Med hänvisning till att föreskrifter var under utarbetande av planverket och bostadsstyrelsen ansåg jag då att statsmakternas ställningstaganden i dessa frågor borde anstå. Riksdagen godtog vad jag hade anfört.

Med hänsyn till att tillämpningsföreskrifter för bostadens tillgänglighet numera har färdigställts och mot bakgrund av de starka krav som har framförts på handikappanpassade bostäder bör enligt min mening en ändring av 42 a § BS övervägas. Utöver de synpunkter som jag i det föregående har framfört anser jag att i huvudsak följande skäl talar för en utvidgning av 42 a § till att omfatta även bostäder.

Handikappfrågorna torde av flertalet människor uppfattas som angelägna. En bidragande orsak härtil kan vara att stora medborgargrupper är direkt berörda av dessa frågor. På grund av arbetsolycksfall, trafik- och idrottsskador samt vissa sjukdomar blir flertalet människor någon gång under sin levnad för kortare eller längre tid handikappade eller står åtminstone på grund av släktskap eller eljest en handikappad så nära att den egna sociala situationen märkbart påverkas.

Antalet handikappade utgör en förhållandevis stor grupp av människor i landet. Att uppskatta detta antal är emellertid mycket svårt. Förmågan att begränsa verkningarna av handikapp är individuellt betingad och påverkas av sådana faktorer som personens ålder, fysiska och psykiska konstitution, arbetssituation etc. Av stor betydelse för frågan om handikapp föreligger liksom för graden av detta är också på vilket sätt den sjukes eller den skadades närmaste omgivning och sociala miljö är utformad.

Ett antal olika undersökningar har gjorts för att uppskatta antalet handikappade. I betänkandet (SOU 1975:68 s. 35 ff) Handikappanpassad kollektivtrafik finns en av den s. k. HAKO-utredningen gjord sammanfattande redogörelse för de viktigaste undersökningarna. Utredningen beräknar att landets totala antal handikappade, med en försiktig skattning, uppgår till ca. 1 milj., varav 250 000 är gravt förflyttningshandikappade och lika många handikappade med påtagliga besvär vid förflyttningar. Återstoden, ungefär 500 000 människor, har handikapp som i viss utsträckning kan göra sig gällande som förflyttningshandikapp.

Den grupp handikappade som är mest beroende av lämpligt utformad bostadsmiljö är rörelsehindrade, som har nedsatt funktion i rörelseorganen. Denna kategori handikappade omfattar ett stort antal människor med synliga handikapp, t. ex. de rullstolsbundna, eller de som använder kryckor eller bockar. Till rörelsehindrade i vidare bemärkelse räknas också personer som på grund av sjukdom eller ålder har nedsatt kapacitet hos inre organ och därför inte kan förflytta sig längre sträckor eller gå i trappor.

Antalet personer över 65 år är i dag stort och beräknas komma att öka kraftigt särskilt fram till år 1990. Det gäller framför allt för de högsta åldersgrupperna. Rörelsehinder och andra handikapp är särskilt vanliga bland

äldre. Åldringsvården är i hög grad inriktad på frågor som rör handikappade. För åldringsvården gäller som en viktig grundsats att de gamla skall beredas möjlighet att bo kvar i en för dem invand miljö eller att få tillgång till moderna bostäder, som är anpassade efter deras behov.

Många människor blir tillfälligt rörelsehindrade på grund av skador i trafiken, i arbetet och på fritiden. Det är önskvärt att dessa personer så snart det är medicinskt motiverat skall kunna lämna vårdinrättningen och återvända till en ändamålsenligt utformad bostad. Den som föds till eller tidigt drabbas av handikapp har ofta särskilda svårigheter att bl. a. få den stimulans och samvaro med jämnåriga som är så betydelsefull för personlighetsutvecklingen. Det är för denna grupp handikappade viktigt att de inte på grund av brist på lämpliga bostäder hänvisas till vård i institutionella former.

Normalisering och integration är betydelsefullt inte bara för handikappade. Det skall givetvis vara möjligt att umgås hemma med vem som helst, även med rullstolsbundna och andra handikappade. Bostaden bör därför utformas så att den även kan besökas av en person med handikapp.

Jag har med vad jag nu har sagt velat betona vissa omständigheter som talar för att alla nya bostäder bör anpassas efter handikappades behov. Denna uppfattning delas också av flertalet av de remissinstanser som har yttrat sig över planverkets förslag. Givetvis är jag medveten om att det föreligger behov av särskilda insatser för handikappade även på många andra områden i samhället. Som civilutskottet har framhållit bör kraven på att vidga handikappanpassningen fortlöpande prövas och prioriteras efter angelägenhetsgrad. Enligt min mening är det emellertid vanskligt att med säkerhet avgöra vad som vid en viss tidpunkt är mest angeläget för handikappade. Det torde inte föreligga någon enhetlig bedömning i frågan hur angelägen en viss åtgärd är i förhållande till andra åtgärder för att förbättra handikappades förhållanden.

Mot bakgrund av de på senare tid, inte minst från handikappades egna organisationer, framförda önskemålen och kraven på en förbättring av bostadens tillgänglighet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga är jag för egen del övertygad om att en handikappanpassning av bostäderna är en av de mest angelägna åtgärder som i dag bör vidtas för handikappade. Jag kan därför inte dela den av några remissinstanser framförda meningen att planverkets förslag inte bör genomföras förrän det genom ytterligare utredningar har konstaterats om förslaget är det som bäst tillgodoser handikappades intressen. Ett ställningstagande till verkets förslag bör inte anstå till dess sådana utredningar har gjorts.

Olika uppfattningar gör sig gällande i frågan hur långt man bör gå i strävandena att anpassa bostäderna. Avgörande för vilka krav man skall ställa på ett handikappanpassat byggande anses vara de kostnadskonsekvenser som olika anpassningsåtgärder kan medföra. De betänkligheter som har framförts mot att låta 42 a § BS omfatta även bostadslägenheter är därför

huvudsakligen av ekonomisk art.

Innehållet i planverkets föreskrifter för tillämpning av 42 a § vad gäller bostäder är som jag påpekade i propositionen 1975:83 av väsentlig betydelse då verkningarna av förslag rörande bostadens tillgänglighet övervägs. Planverket och bostadsstyrelsen har till sitt gemensamt utarbetade förslag till föreskrifter och anvisningar fogat vissa synpunkter på de föreslagna tillämpningsföreskrifternas inverkan på bl. a. byggnadskostnaderna. Synpunkterna rör bl. a. vilka ekonomiska konsekvenser som kan följa av det föreslagna kravet på hiss i bostadshus med fler än två våningar.

Ett antal remissinstanser har framhållit att planverkets förslag att ändra 42 a § BS inte bör genomföras förrän förslagets kostnadskonsekvenser har ytterligare belysts. Man befärrar kostnadsökningar och är osäker på hur stora dessa kan bli.

Jag är självfallet medveten om att åtgärder för att förbättra bostäders handikappanpassning i vissa fall kan medföra merkostnader. Av naturliga skäl kan inte med önskvärd grad av säkerhet avgöras hur stora kostnadsökningarna kan bli, om 42 a § utvidgas till att omfatta bostäder. I många fall kan bostäder göras tillgängliga utan att medföra någon fördyring eller blott en obetydlig sådan. Genom förutseende projektering synes i de flesta fall krav på bredare dörrar och större utrymme för entré, kök, badrum och uteplats kunna tillgodoses utan kostnadshöjningar. Installation av hiss är emellertid dyrt. Av främst detta skäl förefaller det inte realistiskt att ställa krav på hiss i bostadshus med bara två våningar. Till frågan om hiss återkommer jag senare. Det bör slutligen i detta sammanhang framhållas att en allsidig belysning av kostnadsfrågorna även bör innefatta de kostnadsbesparingar som kan göras om bostäderna byggs efter handikappades behov. Att den som har drabbats av handikapp har möjlighet att bo kvar i sin lägenhet kan nämligen bl. a. underlätta rehabiliteringen, nedbringa tiden för vistelse på sjukhus eller annan vårdinstitution, minska behovet av specialbostäder och liknande samt föranleda att social hemhjälp inte behöver anlitas.

Jag finner alltså att den omständigheten att en anpassning av bostaden till handikappades behov kan dra med sig vissa begränsade fördyringar inte utgör hinder för en sådan ändring av 42 a § BS att bestämmelsen görs tillämplig även på bostäder. Bestämmelsen bör dock begränsas till att avse bostäder för annat ändamål än fritidsändamål. Jag förordar att denna inskränkning kommer till uttryck i författningstexten.

Nuvarande regler om beräkning av låneunderlag för statligt bostadslån innebär möjlighet att beakta bl. a. kostnader för hiss och andra krav på bostadens handikappanpassning som en ändring av 42 a § BS kan medföra. Liksom hittills kommer således kostnader för hiss och andra åtgärder som behövs för att göra bostaden tillgänglig för personer med handikapp att beaktas i samband med statlig bostadsfinansiering.

Jag går nu över till att behandla planverkets förslag att avskaffa den skälighetsprövning som nuvarande lydelse av 42 a § BS möjliggör.

Från flera håll har framhållits att skälighetsbedömningen av tillgänglighetskraven har lett till olika tolkningar och olika former av avvikelser. Detta har i sin tur medfört att avsedd tillgänglighet inte alltid har uppnåtts. För att åstadkomma den tillgänglighet som eftersträvas anser man att kraven i 42 a § bör vara bindande och att avsteg från kraven får göras endast efter särskild dispensprövning.

Jag anser att det finns fog för de anmärkningar som sålunda har framförts och tillstyrker därför att 42 a § utformas så att kraven på tillgänglighet blir obligatoriska. Det är dock enligt min mening knappast möjligt att helt avstå från varje dispensmöjlighet. Flertalet av de remissinstanser som yttrar sig i de avseenden som det nu är fråga om hänvisar till den dispensprövning som kan ske med stöd av andra bestämmelser i BS. De bestämmelser som åsyftas synes vara bestämmelserna i 67 § BS, där det bl. a. föreskrivs att med avseende på visst byggnadsföretag mindre avvikelse kan medges från de i BS givna bestämmelserna om byggnaders yttre och inre anordnande samt från sådana föreskrifter som med stöd av 76 § BS har utfärdats i dessa ämnen.

Emellertid är det ganska svårt att avgöra vad som kan anses vara mindre avvikelse. Undantag från kravet på hiss eller från kravet på tillgänglighet till byggnad där så påkallas med hänsyn till terrängförhållandena bör exempelvis inte räknas som mindre avvikelse. Något undantag från nu nämnda krav kan därför inte göras med stöd av 67 §. Som jag ser det förefaller det vara mest naturligt att införa särskilda dispensbestämmelser i 42 a §, vilket också överensstämmer med den lagtekniska lösning som har valts i fråga om andra liknande paragrafer i BS. Jag förordar därför att paragrafen kompletteras med bestämmelser om dispens. Dessa bestämmelser bör enligt min mening inte ges en generell utformning, eftersom risken då finns att undantagen blir fler än vad som är både rimligt och önskvärt. Jag anser därför att det i 42 a § bör klart anges vilka avsteg från kraven som kan medges. Härigenom undviks både en generell och en individuell, restriktiv tillämpning av bestämmelserna om tillgänglighet.

Ett par remissinstanser framhåller att bindande krav på tillgänglighet kan försvåra och i vissa fall förhindra bebyggelse på tomter som på grund av terrängförhållandena är svårtillgängliga för handikappade. Jag är medveten om att de föreslagna kraven i vissa fall kan leda till oacceptabla konsekvenser av det slag som remissinstanserna har gjort gällande. Det är i första hand vid uppförande av småhus som ifrågavarande problem kan uppkomma. Enligt min mening bör man undvika att kravet på tillgänglighet försvårar eller omintetgör möjligheterna att placera bostadshuset på tomten. Byggnadsnämnd bör därför ges möjlighet att efterge kravet på tillgänglighet till bostadsbyggnad i högst två våningar och bostadsbyggnad med högst två bostadslägenheter, där så påkallas med hänsyn till terrängförhållandena.

Jag förordar att denna möjlighet kommer till uttryck i författningstexten. Denna dispensbefogenhet avser endast tillgängligheten till bostadsbyggnad och kan därför inte utnyttjas för att medge undantag från kraven på tillgänglighet i byggnaden.

Förslaget att 42 a § inte skall innehålla någon bestämmelse om skälighetsprövning har, när det gäller arbetslokaler, tillstyrkts eller lämnats utan erinran av flertalet remissinstanser. Jag håller för troligt att den föreslagna utformningen av författningsrummet kommer att i större omfattning än i dag påverka utformningen av arbetslokaler i en för handikappade positiv riktning. Jag ansluter mig därför till förslaget även i denna del. Självfallet kan kravet på tillgänglighet inte tillgodoses i sådana arbetslokaler som på grund av verksamhetens art inte kan nyttjas av arbetstagare med handikapp. Som arbetarskyddsstyrelsen har anfört finns det, särskilt inom tillverknings- och processindustrin, utrymmen som på grund av arbetets natur endast med svårighet eller inte alls kan anpassas till t. ex. allvarligt rörelsehindrade arbetstagare. Det finns också arbetsuppgifter som kräver rörlighet och som därför oberoende av arbetslokalens utformning inte kommer att kunna utföras av vissa grupper handikappade.

Mot bakgrund av vad som nu har sagts bör byggnadsnämnd kunna medge undantag, där så påkallas med hänsyn till arten av den verksamhet, för vilken arbetslokalen är avsedd. Jag föreslår därför att denna dispensbefogenhet kommer till uttryck i 42 a §.

För tillämpningen av 42 a § i dess nuvarande lydelse har planverket gett vissa anvisningar för hur arbetslokaler skall kunna göras tillgängliga för handikappade. I vilka fall undantag kan medges med hänsyn till verksamhetens art har inte klarlagts i anvisningar eller praxis. För att byggnadsnämndens dispensprövning skall underlättas och bli enhetlig bör det finnas föreskrifter och anvisningar, som anger de arbetslokaler för vilka kravet på handikappanpassning helt eller delvis kan efterges. I likhet med flera remissinstanser anser jag att planverket bör meddela de närmare föreskrifter och anvisningar som erfordras.

Någon erinran mot förslaget att avskaffa skälighetsprövningen såvitt den hänför sig till uppförande av offentliga lokaler har inte framförts vid remissbehandlingen. Skäl att för dessa lokaler medge undantag från kraven på handikappanpassning föreligger inte. Även jag tillstyrker förslaget.

Krav på tillgänglighet medför bl. a. att det måste finnas hiss i större utsträckning än f. n. Som framgår av vad jag har anfört i det föregående har planverket och bostadsstyrelsen i förslaget till tillämpningsföreskrifter emellertid rekommenderat att undantag från kravet på hiss bör gälla för bostadshus i två våningar. Förslaget biträds eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser. Även jag ansluter mig till förslaget. Som jag tidigare har framhållit torde det nämligen från i första hand kostnadssynpunkt inte vara möjligt att införa en allmän skyldighet att installera hiss i alla bostadshus, som skall uppföras i högst två våningar.

För att av hänsyn till den befintliga stadsmiljön underlätta uppförande av bostadshus i tre våningar föreslår några remissinstanser att undantag från hisskravet bör medges även beträffande sådana bostadshus. En dispensmöjlighet av angivet slag skulle ställa byggnadsnämnden inför svåra avvägningsproblem. Det finns risk för att antalet dispenser skulle bli fler än vad som är förenligt med de föreslagna bestämmelsernas syfte. Jag är därför inte beredd att tillmötesgå remissinstansernas önskemål om ytterligare undantag från kravet på hiss. Om det emellertid skulle visa sig att hisskravet kommer att i stor utsträckning försvåra eller omintetgöra uppförande av från stadsmiljösynpunkt lämplig bostadsbebyggelse i tre våningar kan det finnas skäl att ta upp frågan om ytterligare undantag från hisskravet till förnyat övervägande.

Som flera remissinstanser har anfört kommer ökade krav på anordnande av hiss sannolikt att ha inflytande på bostadsproduktionens inriktning. Hur valet av hustyper kommer att påverkas av förslaget är emellertid svårt att förutse. Bostadshus i tre våningar kommer förmodligen att uppföras i framtiden endast då det är nödvändigt med hänsyn till miljön och befintlig stadsbild. En tänkbar utveckling är att ett större antal flerfamiljshus av ekonomiska skäl byggs med fyra eller fler våningar. Mer sannolikt är kanske att byggandet av bostäder i tvåvåningshus ökar.

Eftersom den föreslagna lydelsen av 42 a § första stycket kan sägas inefatta krav på hiss i alla byggnader i två våningar bör enligt min mening undantag från ett sådant krav anges i BS och inte i tillämpningsföreskrifter i SBN. Även om jag i tidigare sammanhang har förordat (prop. 1975:83 s. 11) att bestämmelser om inskränkningar i hisskravet bör ges i SBN, bör med hänsyn till den föreslagna generella lydelsen av 42 a § första stycket undantag från kravet preciseras i en särskild bestämmelse i 42 a §. Jag föreslår därför att paragrafen kompletteras med en bestämmelse, som undantar bostadsbyggnad i två våningar från kravet på hiss. På grund av utformningen av det föreslagna undantaget kommer småhus i allmänhet inte att omfattas av kravet på hiss. Det är emellertid inte uteslutet att småhus byggs i tre våningar. I klarhetens intresse bör därför i 42 a § anges att undantag från hisskravet alltid gäller byggnad med högst två bostadslägenheter. Jag förordar att även denna inskränkning i hisskravet kommer till uttryck i författningstexten.

De föreslagna bestämmelserna kommer i regel att medföra att hiss krävs i bostadsbyggnad med fler än två våningar. I byggnader till vilka allmänheten äger tillträde eller som utgör arbetslokal torde i allmänhet hiss krävas även om byggnaden endast har två våningar. Emellertid kan det finnas fall då man genom att anordna en förflyttningsväg från markplanet till exempelvis den tredje våningen i ett bostadshus kan åstadkomma att våningen blir tillgänglig för rullstolsbundna eller andra handikappade med förflyttningssvårigheter i trappor. Självfallet krävs inte hiss i nu nämnda fall. På grund av vad jag nu har anfört och då undantag från kravet på

hiss i byggnad enligt vad jag nyss anförde bör preciseras i 42 a § behövs den i 46 § andra stycket 12 intagna föreskriften om att i byggnad skall där så erfordras hiss inte längre finnas. Jag förordar därför att bestämmelsen upphör att gälla.

Som har framhållits av några remissinstanser bör man sträva efter att göra hela bostadsbeståndet så tillgängligt som möjligt. Om kravet på tillgänglighet begränsas till nybyggnader kommer med stor sannolikhet de föreslagna ändringarna inte att få avsedd genomslagskraft under överskådlig tid. Det är därför enligt min mening väsentligt att ökad tillgänglighet kan uppnås även vid ombyggnader. Med den utformning 49 § BS har kommer den föreslagna ändringen av 42 a § att omfatta även sådan ändring av byggnad som inte är att hänföra till nybyggnad. Av 48 a § BS följer att vid sådan ändring av byggnad, som enligt 75 § b)–f) är att hänföra till nybyggnad, bestämmelserna i bl. a. 42–48 §§ skall tillämpas endast beträffande de delar av byggnaden som berörs av ändringen och endast i den omfattning som erfordras för att dessa delar av byggnaden skall uppfylla skäligen anspråk på säkerhet, god värmehushållning, god hygien och trevnad. För att säkerställa att bestämmelserna i 42 a § även äger tillämpning i den omfattning som framgår av 48 a § bör sistnämnda paragraf ändras. Jag förordar därför att bestämmelsen utöver egenskapskraven säkerhet, god värmehushållning, god hygien och trevnad kompletteras med egenskapskravet handikappanpassning.

För att 48 a § i dess nya lydelse skall kunna tillämpas på ett meningsfullt sätt krävs att bestämmelsen kompletteras med föreskrifter och anvisningar från planverket. Hur dessa skall utformas är jag inte beredd att ta ställning till i detta sammanhang. Jag föreställer mig dock att åtgärder som kan komma i fråga för sådana föreskrifter eller anvisningar måste syfta till att åstadkomma en rimlig och ändamålsenlig handikappanpassning beträffande de delar av byggnaden som berörs av ombyggnadsåtgärden. Därvid kan höga kostnader, byggnadstekniska hinder, kulturhistoriska eller miljömässiga värden föranleda att skäligen anspråk på handikappanpassning inte kan uppfyllas.

Ett par remissinstanser föreslår att uttrycket invaliditet i 42 a § ersätts med handikapp. Jag biträder förslaget.

Tiden för ikraftträdande av de föreslagna ändringarna i BS bör som bl. a. planverket har anfört bestämmas så att fastställda stadsplaner och pågående byggnadsprojekt i möjlig mån kan fullföljas oberoende av de nya tillgänglighetskraven. Planering och projektering för att uppfylla flertalet av ifrågakrav syns inte kräva någon längre övergångstid. Erfarenheten visar emellertid att en viss skälig tid alltid behövs för att bostadsproduktionen skall kunna anpassas efter nya krav beträffande byggnads utformning. Det är dessutom önskvärt att tillämpningsföreskrifter och rekommendationer i SBN rörande tillgänglighet till arbetslokaler och vid ombyggnad kan utfärdas i så nära anslutning som möjligt till ändringarna i

42 a § och 48 a § BS. För att utarbeta dessa tillämpningsbestämmelser bör planverket inte ges en alltför kort tid.

Planverket har föreslagit att kravet på hiss förenas med en viss längre övergångstid för bostadsbyggnad i tre våningar, som innehåller högst sex bostadslägenheter per trapphus utöver dem som är belägna på entréplanet. Verkets förslag har mottagits positivt av flertalet remissinstanser.

Med hänsyn till vad jag nu har anfört förordar jag att ändringarna i BS träder i kraft den 1 juli 1977. Bostadsbyggnad i tre våningar, som innehåller högst sex bostadslägenheter per trapphus utöver dem som är belägna på entréplanet, bör dock få uppföras utan hiss, om byggnadslov för byggnaden söks före den 1 januari 1981.

6 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att antaga inom bostadsdepartementet upprättat förslag till lag om ändring i byggnadsstadgan (1959:612).

7 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga det förslag som föredraganden har lagt fram.